

Стилиян Стойчев. *Българският морфологичен релатив и чешкият език или за съвременния български морфологичен релатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език.* София: Стилует, 2019, 405 стр. ISBN 978-619-194-054-7

Познаваме автора на представяната монография като преподавател с богат опит и изследовател с оригинални идеи. Много поколения бохемисти са имали шанса да получат първите си знания по практически чешки език от Стилиян Стойчев, а после да слушат и лекционните му курсове по морфология и по фонетика и фонология на съвременния чешки език в Катедрата по славянско езикознание в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, както и в Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград, в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и в Нов български университет в София. Той е автор на множество научни публикации в България и в чужбина, на *Учебник по чешки език за начинаещи* и съавтор на двутомния *Чешко-български речник*.

С т и л и я н С т о й ч е в разгръща научните си интереси в съпоставителното езикознание в областта на съвременния български и съвременния чешки език. След мащабното изследване върху съвременния български морфологичен резултатив и неговите функционални еквиваленти в съвременния чешки език с присъщата си последователност и научна прецизност Ст. Стойчев предлага нова тема в съпоставителното езикознание – *българския морфологичен релатив и чешкия език*.

Авторът изгражда своето изследване върху утвърдената през последните няколко десетилетия теория за българската деветчленна темпорална система като резултат от комбинацията на трите глаголни категории – морфологичната категория ‘време’ (с грамемите *претерит*, *презент* и *футур*), морфологичната категория ‘таксис’ (с грамемите *релатив* и *нерелатив/абсолютив*) и морфологичната категория ‘вид на действието’ (с грамемите *резултатив* и *нерезултатив/акционал*).

Предмет на изследването са „проявите на **конкуренция между различни езикови средства** при изразяването на семата ‘*релативност*’ в българския и чешкия език, както и на **граматична асиметрия** между тях“ (стр. 9).

Ст. Стойчев си поставя множество нелеки задачи, а именно: (1) последователно да проследи проявите на глаголна релативност в двата славянски езика в плана на настоящето, в плана на бъдещето и в

плана на миналото; (2) да направи кратък обзор на описването и приемането на глаголната релативност в историята на българския книжовен език и да представи българската морфологична глаголна категория ‘таксис’; да определи мястото на тази категория в граматичната система на съвременния български език и да се опита да открие дали и в съвременния чешки език е позната категорията ‘таксис’; (3) да намери и проследи чешките функционални еквиваленти на българския релатив и тяхната употреба и (4) чрез емпиричен материал от съвременния български език да докаже, че глаголната релативност е отделна категория от глаголната темпоралност, което ще потвърди тезата му за самостоятелния категориален характер на релативността в съвременния български език.

Анализираният и приложен езиков материал в монографията е ексцерпиран основно от паралелните езикови корпуси InterCorp на Чешкия национален корпус. Чешкият национален корпус и неговите паралелни българо-чешки и чешко-български корпуси са огромна онлайн база данни за чешкия език, което прави почерпаната информация автентична и актуална. За някои от релативните грамеми с по-ниска фреквентност авторът е използвал примери и от други източници – учебници, новини и преса, жива речева практика, като чешкият превод в тях е направен от носител на чешкия език или е консултиран с него. Всичко това показва прецизността и научната коректност на изследователя и в най-малките детайли от проучвателската му работа.

Монографията на Ст. Стойчев се състои от въведение, три раздела, съдържащи същинското изложение, заключение, библиография, показалци и резюме на три езика.

В раздел първи (*Релативността в българския и чешкия език*) е разгледана релативността и нейните прояви (едновременност, следходност и предходност) отделно в плана на настоящето, в плана на бъдещето и в плана на миналото.

Във втория раздел (*Морфологичната категория ‘таксис’ в съвременния български и съвременния чешки език*) са представени последователно съвременният български език и съвременният чешки език по отношение на категорията ‘таксис’. По-голямата част от този раздел е посветена на съвременния български език, като първоначално е проследено семантичното съдържание на морфологичната категория ‘таксис’, както и грамемите на таксиса: *релатив (зависим таксис)* и *нерелатив (абсолютив или независим таксис)*. Така, след като е представил българската морфологична глаголна категорията ‘таксис’ в плана на съдържание и в плана на изразяване, авторът прави преглед на рела-

тивността и категорията ‘таксис’ в историята на българския книжовен език и накрая определя мястото на таксиса в граматичната система на съвременния български език, т.е. по отношение на българските вербални категории ‘аспект’, ‘статус’, ‘число’, ‘лице’, ‘род’, ‘време’, ‘вид на действието’, ‘евиденция на действието’, ‘наклонение’, ‘залог’, ‘вид на изказването’.

В края на този раздел авторът предлага отговор на въпроса дали и доколко съвременният чешки език използва морфологичната глаголна категория ‘таксис’, като представя чешкия *релативен претерит* (антепретерит, плюсквамперфект) и чешкия *релативен кондиционал* (минал кондиционал).

След направения обзор на категорията таксис в двата езика и анализирайки ексцерпирания езиков материал, Ст. Стойчев прави извода, че „парадигмите на българския релатив и на чешкия релатив са абсолютно асиметрични – българският език не разполага нито с релативен претерит, нито с аналитичен релативен кондиционал, докато чешкият език притежава [...] само тях и не разполага с аналози на българските релативен презенс и релативен футур в рамките на релативния индикатив, нито пък с релативен императив“ (стр. 56).

Раздел трети (*Българският релатив и неговите чешки функционални еквиваленти*, стр. 57 – 336) представлява основната част от монографията. В него в единайсет глави са проследени и съпоставени различни словоформи на българския релатив (като маркирана грамема на морфологичната категория ‘таксис’) в различни дискурсни употреби и техните чешки функционални еквиваленти. Във всяка глава последователно са разгледани отношенията на таксисната грамема релатив с грамемите на цитираните вече български вербални категории (‘аспект’, ‘статус’, ‘число’, ‘лице’, ‘род’, ‘време’, ‘вид на действието’, ‘евиденция на действието’, ‘наклонение’, ‘залог’, ‘вид на изказването’).

В Заключението авторът ясно обобщава резултатите от направения синхронен контрастивен анализ на българския морфологичен релатив и неговите чешки функционални еквиваленти. Езиковият материал показва, че по отношение на плана на настоящето и плана на бъдещето и в двата славянски езика няма специални морфологични средства за изразяване на глаголна релативност, но в плана на миналото българският език разполага със специални грамемии на категорията ‘таксис’ – *немаркиран нерелатив (абсолютив)* и *маркиран релатив*.

Един от съществените изводи на изследването е свързан с граматичната асиметрия между българския и чешкия по отношение на релативността, която се изразява в категорично изразената морфологична кате-

гория ‘таксис’, определена от Ст. Стойчев като *ядрена категория* в българския, и нейното „силно отстъпление“ или „в последен стадий на разграждане“ в чешкия, назована от автора *периферна категория* (стр. 343).

Другата граматична асиметрия, която открива Ст. Стойчев, е, че „в българския език *таксисът* е развит в рамките на модално немаркирания *индикатив* и на модално маркирания *императив*, но не и на модално маркирания *кондиционал*, а в чешкия език ситуацията е абсолютно **асиметрична** – ако изобщо може да се говори за *таксис*, то в системата на *вербум финитум* той е застъпен най-добре именно в рамките на *кондиционала*“ (стр. 343 – 344).

Още един извод, до който стига авторът, е, че заради разпадането на категорията таксис в съвременния чешки език глаголната релативност се е развила в синтаксиса, без да се използват специални глаголни форми.

Последните части от монографията също будят възхищение със своята педантична подреденост и яснота. **Библиографията** се състои от няколко подзаглавия, включващи: **Източници** (Чешки национален корпус и Паралелен корпус като ексцерпирания текстове са подредени последователно по (1) текстове на български автори и техните преводи на чешки, (2) текстове на чешки автори – техните преводи на български и оригинални заглавия, (3) текстове на други автори – преводите им на български и на чешки); **Публикации на автора** в областта на глаголното словоизменение в българския и чешкия език (17 публикации в авторитетни езиковедски издания, повечето от които през периода 2014 – 2018 г.) и **Цитирана специализирана литература**, съдържаща над 150 заглавия на български, чешки, полски, руски и английски език.

След библиографията е представена богата колекция от показалци в помощ на читателите, а до голяма степен и като методическо помагало за млади лингвисти: **Предметни показалци**: (1) Предметен показалец на използваните символи, (2) Предметен показалец на използваните съкращения и (3) Списък на някои използвани термини от латински произход и техните традиционни български еквиваленти; и **Именни показалци**: (1) Именен показалец на цитираните специалисти езиковеди, (2) Именни показалци на авторите на ексцерпирания текстове (подредени отделно по азбучен ред на българските, чешките и останалите автори), (3) Именни показалци на преводачите на ексцерпирания текстове (също с отделни показалци на преводачите на български и на преводачите на чешки език).

Впечатляващи са методичността и точността в изпълнението и по отношение на техническото оформяне и богатия спектър от възможности в

ошрифтяването на цялата монография. Накрая трудът съдържа три обширни резюмета на български, чешки и английски език (стр. 374 – 402).

Междуетиковата асиметрия сред славянските езици е често разглеждан проблем в лингвистичните изследвания. Асиметрията по отношение на релативността между българския и чешкия представлява сериозно затруднение при чехите, изучаващи български език, при превод на български релативни глаголни форми на чешки и обратното – българите, изучаващи чешки или друг славянски език, също изпитват трудности при превод и/или употребата на нерелативни или релативни глаголни форми. Трудът на Ст. Стойчев е първи по рода си не само за българската, но и за чешката лингвистика. Разглеждането на проблемите, свързани с предаването на релативност при превод между българския и чешкия, е значимо не само за бохемисти и българисти, но и за всички слависти, а прецизният анализ на автора позволява да се покажат богатите възможности на българския морфологичен релатив.

Основният понятиен и терминологичен апарат, изграден от Ст. Стойчев, показва много задълбочени познания в материята и максимално изчерпателно позоваване на предходните изследвания. Авторът притежава безспорна лингвистична ерудиция, умение да работи с богат инструментариум от термини, а научната компетентност му позволява да систематизира, анализира и обобщава получените при съпоставката резултати. Изследването буди възхищение у читателите с изключително прецизната съдържателна структура, както и техническото и графичното оформяне.

Мотивацията на автора да пристъпи към такъв вид изследване, както сам пише, е предизвикана от стремежа му като дългогодишен преподавател по съвременен чешки език да допринесе за изучаването на двата славянски езика не само в теоретичен, но и в практически план, да подпомогне практическото изучаване на българския език от чехи и на чешкия език – от българи, както и преподаването и практикуването на превода между двата езика.

Изследването на Ст. Стойчев несъмнено е ценен принос в изучаването на морфологичните категории в съвременния български език и в съвременния чешки език както самостоятелно, така и в съпоставителен план. То обаче ще има приложение и в чуждоезиковото обучение, и в теорията и практиката на превода между двата славянски езика.

Радост Железарова